

Scientific-Technological Revolution: Social Aspects

London, Sage Publ. 1977, 180 s.

Světová sociologická veřejnost dostává se značným zpožděním do rukou dílo shrnující hlavní referáty VIII. světového sociologického kongresu v Torontu v Kanadě v r. 1974. Práce vyvolá nesporně široký mezinárodní ohlas z řady důvodů. Reprezentuje vlastně hlavní ideově teoretickou linii VIII. sociologického kongresu; přichází do období vrcholných příprav na IX. světový sociologický kongres, který se seje v Uppsale ve Švédsku v srpnu 1978, a umožňuje tedy posoudit kontinuitu těchto kongresů. Především však dokumentuje skutečnost ideologicky protikladných hodnocení vědeckotechnické revoluce, jsou-li tato hodnocení podávána marxistickými sociology (akademik Radovan Richta, který byl hlavním referujícím na 1. plenárním zasedání kongresu, a akademik Piotr Fedosejev, místopředseda AV SSSR), nebo sociology buržoazními (zejména předseda francouzské sociologické asociace prof. Alain Touraine a západoněmecký sociolog prof. Ralph Dahrendorf, dnes ředitel známé London School of Economics). Od politických invektiv prof. Touraine se akademici Richta a Fedosejev v závěru svých referátů výslovně distancují. Jak v předmluvě vysvětluje prezident ISA – britský sociolog prof. T. Bottomore, toto bylo i příčinou, proč dílo nevyšlo jako monografie, nýbrž jako souhrn autonomních statí. Zahajují je úvodní poznámky prof. Ramkrishny Mukherjeeho, po nichž následuje hlavní referát kongresu akademika R. Richty z ČSSR *Vědeckotechnická revoluce a perspektivy sociálního vývoje*. Stručný referát R. Dahrendorfa má název *Poznátky o vědě a technice v měnícím se sociálně ekonomickém klimatu*. Po něm je zařazen zásadní referát akademika P. Fedosejeva *Sociální význam vědecké a technické revoluce*. Prof. A. Touraine nazval svůj referát *Věda, intelektuálové a politika*. Následuje referát indického sociologa prof. J. Singha *Kulturní a sociální obsah vědecké a technické revoluce* a dále japonské socioložky prof. Kazuko Tsurumi, který sledoval *některé aspekty rozvoje vědeckotechnické revoluce na základě komparativních studií Japonska a Číny*. Dílo uzavírá krátký referát předsedy sociologické asociace Švédska prof. Ulfa Himmelstranda, zabývající se studiem vyspělé kapitalistické společnosti a vztahem historického materialismu a empirických výzkumů.

V obou hlavních, obsahem i rozsahem nejzávažnějších referátech akad. Fedosejeva a akad. Richty se vine základní myšlenka o dialektické vazbě výrobních sil a výrobních vztahů, v nichž nelze ani redukovat výrobní síly na pouhý rozvoj technických a technologických systémů, ani vysvětlit vývoj výrobních sil vcelku či jejich jednotlivých komponent bez vztahu k sociálně ekonomickému systému, bez vztahu ke konkrétní společensko-ekonomické formaci. Na bohatém empirickém materiálu a analýze buržoazní teoretické produkce mnohdy i těch autorů, kteří byli přítomni v sále, marxističtí vědci prokazují však právě takovýto nevědecký, subjektivistický přístup, právě pro tuto snahu automatizovat techniku a prohlásit ji za demiurga, pohybujícího jakoukoli společnost. Uznává-li buržoazní sociologie sociální subjekt v řízení, potom jen ve formě elit, které svou odborností řídí a kontrolují „techniku“, a tedy i „historii“.

Podceňování techniky a vědy je výrazem hlubokého nepochopení společenského pohybu; je současně metodologicky scestné, teoreticky neprokazatelné a každodenní praxí – zejména tempy rozvoje techniky v socialistických zemích, kde je vedoucí silou dělnická třída – neustále vyvracováno.

Právě vědeckotechnická revoluce dokazuje stále názorněji pravdivost Marxovy teze o historické nezbytnosti zespolečnění výrobní prostředky. Za socialismu se tak věda i technika stává humánním nástrojem všestranného rozvoje všech pracujících, zajišťováním neustálého růstu jejich životní úrovně, jejich mírového života. Socialismus ukončuje historickou etapu, v níž alienovaná věda a technika stojí proti odcizené práci. Akademik Fedosejev názorně ukázal, jak v SSSR objektivně sílí profesionalizace řízení, současně však jde ruku v ruce se stále širší účastí pracujících na řízení.

Je nutné podtrhnout, že konfrontace socialistických vědců a některých představitelů západní vědy i vědy z rozvojových zemí zcela zřetelně prokazuje komplexnost, ucelenost a poznávací mohutnost marxismu-leninismu i v oblasti historického poslání vědy a techniky. Tak zatímco například R. Dahrendorf ve svém rozsahem nevelkém příspěvku dospívá po diskusi o nutnosti spolupráce vědců a politiků (která však se spíše dotýká soudobých západních metropolí) k tzv. čtyřem výzvám, na jejichž

řešení se má především podílet věda i politika (jedná se o tzv. populační výzvu, energetickou výzvu, výzvu životního prostředí a nukleární výzvu), pak prof. A. Touraine odvíjí své úvahy od vztahu vědy a státního řídicího aparátu od jejich odloučení, přičemž svérázným způsobem hodnotí (neúplně a eklekticky) z určujícího kontextu vytržené fakty. Není naším cílem podrobně rozebírat veškeré příspěvky publikace; chceme však podtrhnout jednu zcela zřejmou skutečnost. Západní autoři, včetně profesorky Tsurumi z Japonska, zakládají své myšlenkové konstrukce na dílčích pohledech, na filozoficky, historicky i sociologicky nekomplexních přístupech (i když někdy ve svých dílčích formulacích nikoli nezajímavých a prozrazujících upřímnou intelektuální snahu), které zákonitě vedou k tomu, že míjejí pravou podstatu a historický obsah vědy a techniky v podmínkách soudobého světa i v jeho dějinných perspektivách.

Zůstávají proto přinejmenším na okraji pozornosti. netvoří těžiště této zajímavé publikace, která sama svým obsahem i složitým osudem svého zrodu dokazuje vyšší komplexnost a hloubku marxisticko-leninského poznání soudobých společenských procesů i historickou převahu socialistické a komunistické společenské praxe.

Kniha — i když nemůže řešit složitou problematiku vědeckotechnické revoluce a jejího společenského obsahu a historického významu v celé její šíři — představuje cenné svědectví o složitých ideologických formách soudobého třídního zápasu, včetně nepochybného naznačení, kde leží síly poznávací i politické převahy dějinného pohybu.

Jaroslav Kohout — František Charrvát

J. Mihálik: Medzinárodné trendy v plánovaní a regulovaní sociálnoekonomického rozvoja

Bratislava, Pravda 1977.

Budování vyspělé socialistické společnosti na základě spojování výsledků vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialistické ekonomické soustavy je charakterizováno podstatnými změnami v socialistické rozšířené reprodukci. Vysoký stupeň vyčerpanosti extenzivních zdrojů v surovinové, energetické a kádrové základně, napjatost investičních zdrojů v důsledku rychlého růstu výrobní, osobní a společenské spotřeby zdůrazňují přechod k širokému využívání intenzivních zdrojů společenského růstu, z nichž nejdůležitější je všestranný kvalitativní rozvoj samotných pracujících, založený na všestranném zdokonalování všech jeho společenských podmínek. To je i objektivním důvodem naléhavé potřeby zdokonalování celého systému řízení sociálních procesů a v jeho rámci sociálního plánování jako jeho cílového a výchozího subsystému. Proto také XXIV. sjezd KSSS a po něm všechny sjezdy komunistických a dělnických stran vytyčují *úkol zdokonalování systému řízení* vůbec a jeho sociální stránky zvláště jako *prvořadý úkol*. Realizace této základní stranické směrnice, jejímž cílem je povýšit úroveň systému řízení na úroveň nových podmínek rozšířené reprodukce, však naráží na malou rozpracovanost sociální stránky plánování a řízení v oblasti základního a aplikovaného výzkumu.

To podněcuje výzkumnou sféru socialistických zemí, v níž se rychle rozvíjí výzkum systému plánovitého řízení jako teoreticko-metodologická základna širokého rozvoje sociálního plánování ve všech sférách společenské organizace.

Rozvoj vědeckotechnické revoluce je světovým jevem, zakládajícím změnu totality a rychlý rozvoj výrobních sil i v kapitalistických zemích, kde dochází k podstatnému krizovému prohloubení rozporu mezi tímto rozvojem a zaostáváním sociálně ekonomické stránky existence kapitalistického systému. Těžisko všeobecné krize kapitalismu se přesouvá do sféry sociální, která je charakterizována rozkladem systému hodnot, motivací, mezilidských vztahů. Na tomto základě se znovu obnovují a rychle rozvíjejí *teorie sociální kontroly a „plánování“ a praxe sociálního programování*.

Třídní rozdělenost světa je v současnosti prohloubena existencí zemí „třetího světa“, které procházejí obrovským přerodem od vymanění z koloniálního otroctví k samostatnému rozvoji. Nejhorším dědictvím kolonialismu zůstává celý řetězec hlubokých sociálních problémů, na jejichž urychleném řešení závisí budoucnost lidu těchto zemí. Proto má pro zavádění prvotních systémů plánování a řízení v těchto zemích (na nich je závislá efektivnost jejich společenského rozvoje) *prvořadý význam právě sociálního plánování spjaté s cílevědomou sociální politikou*.

Josef Mihálik si ve své nové knize vytyčil složitý úkol *popsat a vzájemně porovnat vývoj plánování a regulování sociálně ekonomického rozvoje v socialistickém a kapitalistickém světě i v rozvojových zemích*. Úspěšné splnění tohoto mimořádně náročného a složitého úkolu je důležitým krokem ve vytváření základů teorie a praxe sociálního plánování. To také určuje i vysokou aktuálnost a důležitost díla pro rozvoj